

*Sead Bandžović¹**

PRIKAZ KNJIGE

Hamza Karčić: Međunarodni odnosi: pogled iz Sarajeva, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021. str. 222.

Savremeni međunarodni odnosi, u društvenim i humanističkim naukama, zbog svoje važnosti i složenosti, izazivaju posebnu pozornost i posvećenost. Madeleine Albright, nekadašnja američka državna sekretarka (1997-2001) je ukazivala da puno ljudi posmatra međunarodne odnose kao šah: “Ali to nije klasična igra gdje igrači sjede i pažljivo promišljaju svoj idući potez. To više liči na partiju bilijara sa međusobno povezanim lopticama“. Dinamiku i razvojni pravac tih odnosa determinišu historijski, geopolitički, ekonomski, kulturološki, sociološki i drugi uticajni faktori. Moraju se zato multiperspektivno sagledavati. Oni u svijetu i historiji poznaju unipolarni, bipolarni i multipolarni sistem. Interes je odvajkada jedan od glavnih motiva u politici država. Politika je, prema jednoj staroj kineskoj definiciji, umjetnost da se odaberu pravo mjesto i pravi trenutak za akciju. Neki autori navode da su međunarodni odnosi “prostor bezakonja u kojemu presudnu ulogu ima moć koju ne ograničavaju ni pravni ni moralni obziri”. Etička pitanja su u teorijama međunarodnih odnosa često marginalizirana zbog primarnog uticaja političkog realizma koji je iz svjetske politike uklonio “etičko”, ili mu je pridao sporednu ulogu. Realpolitika je, skoro po pravilu, otuđena od etike. Poznavanje interesne logike velikih sila tradicionalno je neosporno važan uslov opstanka „malih nacija“. Tukidid je još ustvrdio da moćni rade šta hoće, a slabi ono što moraju. Male države mahom su objekti međunarodnih odnosa, gdje funkcioniraju s ograničenim kapacitetima. Mit o ravnopravnosti svih država, potvrđuju brojna iskustva i primjeri, ostaje doista samo mit. Diplomacija je jedan od bitnih faktora nacionalne moći. Nejavna diplomatska djelatnost (eng. secret diplomacy) sastavni je dio međunarodnih odnosa.

O problematici međunarodnih odnosa postoji obimna naučna produkcija. Međutim, dugo je, iz akademskog ugla, bila uočljiva praznina o poziciji Bosne i Hercegovine na internacionalnoj političkoj sceni, njenim relacijama s drugim zemljama, te posljedicama globalnih dešavanja na unutrašnje procese. Značajan doprinos u davanju analitičkih ocjena i argumentiranih odgovora na ta kompleksna pitanja dao je Hamza Karčić svojom knjigom *Međunarodni odnosi: pogled iz Sarajeva*.

Ova knjiga je zbirka članaka, prikaza i eseja koje je on objavljivao od

¹ MA Iur.; Doktorant na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu

2009. do 2020. u bosanskohercegovačkom dnevnom listu *Oslobođenje*. Karčić se prvenstveno bavio temama i pitanjima iz oblasti međunarodnih odnosa relevantnih za Bosnu i Hercegovinu. Tu spadaju osvrti na novija djela o vanjskoj politici Sjedinjenih Američkih Država, prikazi memoara nekih bivših američkih zvaničnika-kreatora politike prema BiH, kao i članci o pojedinim ličnostima kao što su posljednji jugoslovenski ambasador u SAD-u Dževad Mujezinović ili američki savjetnik delegacije BiH 1995. u Daytonu Richard Perle. Karčić je takođe istraživao značenje i upotrebu pojedinih termina u javnom i naučnom diskursu, kao što su međunarodna zajednica, evroatlanske integracije, zamrznuti sukob. Obradio je i pojedine dionice savremene historije Turske (primirje iz Mudrosa, razmjena stanovništva između Grčke i Turske 1923.), što svjedoči i o širini njegovog naučnog interesovanja.

U tekstu *Zaboravljeni kongresmen* u kraćim crtama predstavljena je ličnost Franka McCloskeya, američkog kongresmena, koji je politički djelovao od 1982. do 1994. godine. Ono po čemu je McCloskey postao poznat i cijenjen u širim međunarodnim krugovima je njegov odnos prema prirodi i ocjeni rata u Bosni i Hercegovini. Kao član Komiteta za vojna pitanja Predstavničkog doma Kongresa u više navrata je isticao i upozoravao na razorne posljedice ovog sukoba, tražeći, između ostalog, američku vojnu intervenciju za njegovo okončanje. Takvi stavovi su ga često dovodili u rasprave s državnim sekretarom Warrenom Christopherom, ali i nekim drugim pripadnicima administracije predsjednika Billa Clintona. Često je naglašavao da se u BiH sprovodi genocid. Posvećenost ratu u BiH osjetila se 1994. tokom njegove predizborne kampanje. McCloskey se kandidovao po šesti put na poziciju zastupnika u Kongresu, pri čemu je većina njegove agende bila usmjerena na vanjska pitanja s fokusom na BiH. Ostali protukandidati kritikovali su njegov program, a i McCloskeyeva izborna jedinica bila je protiv vojne intervencije. Zato je ovaj kongresmen u novembru 1994. doživio izborni poraz. Svoju karijeru je nastavio 2002. kao direktor programa za Kosovo, pri Nacionalnom demokratskom institutu za međunarodne odnose (*National Democratic Institute for International Affairs*). Umro je 2003. godine. Nancy Pelosi, nekadašnja kongresmenka i predsjedavajuća Predstavničkog doma Kongresa, izjavila je da je „Frank bio ispred svog vremena“. Kongres je 2005. usvojio dvije rezolucije o genocidu u BiH, s posebnim naglaskom na Srebrenicu. Time je potvrđeno sve ono što je svojedobno McCloskey govorio o BiH.

Javnost, pojedini naučnici i međunarodni funkcioneri nerijetko za opis aktuelne političke situacije u BiH koriste termin zamrznuti sukob. Tu treba dodati i druge pojmove „nakaradna država“, „luđačka košulja“, „Potemkin država“, „Frankenštajn država“. Oni ukazuju na probleme i zamršenost ustavnog uređenja BiH, ali se ipak ne mogu smatrati stručnim izrazima. U tekstu *Da li je u Bosni i Hercegovini na sceni zamrznuti sukob?* Karčić objašnjava značenje ovog termina, njegova obilježja, kao i mogućnost eskaliranja krize u BiH. Pojam zamrznuti sukob najčešće se primjenjuje u analizi tri rata na Južnom Kavkazu: Južnoj Osetiji,

Abhaziji i Nagorno-Karabahu, te Pridnjestrovlju u Moldaviji. On ima pet osnovnih elemenata: a) prije otcjepljenja svih novonastalih država od njihovih matice (Gruzije i Azerbejdžana) postojao je određen stepen autonomije, b) egzistiranje etničkih i vjerskih razlika u društvu, c) vojni uspjeh secesionista uz podršku vanjskog faktora, d) uspostava novog političkog entiteta bez međunarodnog priznanja, e) učvršćene pregovaračke pozicije secesionista i matičnih država uz odsustvo napretka u pregovorima u iznalaženju mirovnog rješenja. Karčić je sve ove elemente primijenio i na BiH, gdje se može konstatovati prisustvo nekih elemenata zamrznutog sukoba. Strani uticaj u ratu u BiH (1992-1995) može se potkrijepiti Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 752 iz 1992., kojom je traženo povlačenje Jugoslovenske narodne armije i vojnih jedinica Hrvatske iz BiH. Inostrani faktor je ugrađen u Aneks IV Dejtonskog mirovnog sporazuma (Ustav BiH) koji u članu 3(2) omogućava entitetima zasnivanje posebnih paralelnih odnosa sa susjednim državama. Komplicirana ustavna struktura pogodovala je stvaranju novih elita oličenih u 13 premijerskih, 140 ministarskih pozicija i 14 parlamenata. Upitan je i doprinos međunarodnih organizacija u dugoročnom obezbjeđenju mira. Uprkos stalnim institucionalnim blokadama i procesima koji bi mogli voditi ka razgradnji države i potencijalnom otcjepljenju Republike Srpske, malo je učinjeno na sankcionisanju takvih postupaka. I dalje se insistira na „dijalogu“ domaćih političkih predstavnika iako on nema mnogo uspjeha. Uočljiv je nedostatak primarnih karakteristika zamrznutog sukoba u BiH. Prvenstveno nije postojala predratna autonomija, kao kod spomenutih kavkaskih država. Republika Srpska nastala je u ratu i potom Dejtonskim mirovnim sporazumom 1995. legalizovana kao jedan od dva entiteta BiH. Uvođenje veto mehanizma u procesima odlučivanja bio je ishod kompromisa sa secesionistima. Neka neriješena pitanja postepeno su prevaziđena kroz reforme uz podršku međunarodnog faktora. Tako u BiH postoje jedinstvene Oružane snage BiH što nije bio slučaj u prvim postratnim godinama. U zamrznutim sukobima, s druge strane, vojske „matičnih država“ nemaju kontrolu nad cijelom teritorijom niti su po svom sastavu cjelovite, što se ne može reći za BiH.

U posljednjih desetak godina na internacionalnoj političkoj sceni pojavili su se i novi akteri, države kao što je Azerbejdžan. U tekstu *Azerbejdžanska politika na Balkanu* Karčić govori o novijoj spoljnopolitičkoj strategiji ove zemlje. Primjetan je sve veći broj službenih posjeta zvaničnika balkanskih država Bakuu i azerbejdžanskih političara u regiji, održavaju se biznis forumi, kreiraju planovi i prave investicije. Vanjska politika Azerbejdžana ima tri cilja. Prvi je podrška njegovom teritorijalnom suverenitetu zbog višegodišnjeg spora oko Nagorno-Karabaha s Armenijom. Parlamentarna skupština BiH usvojila je 2013. rezoluciju o ovom pitanju. Vodeći političari u Srbiji su podržali azerbejdžanski teritorijalni integritet, dok je, zauzvrat, ta država odbila priznati Kosovo. Posebno je važno institucionaliziranje sjećanja na masakr nad etničkim Azerima u Hodžaliju (Khojaly) kojeg je počinila 1992. armenijska vojska. Jedan takav

primjer je otvaranje parka prijateljstva Azerbejdžana i BiH 2012. u Sarajevu, posvećenog žrtvama Srebrenice i Hodžalija. Treći cilj oglada se u promovisanju azerbejdžanskog kulturnog i historijskog naslijeđa. Bitan je i ekonomski aspekt cijele priče. Srbija je 2012. dobila kredit od 300 miliona eura za izgradnju autoputa prema Jadranu. Ona je sa Azerbejdžanom sklopila strateško partnerstvo, te uspjela privući njegove investitore. Najavljeno je i azerbejdžansko učešće u izgradnji autoputa Vc u BiH i ulaganja u turističke kapacitete na crnogorskom primorju.

Posljednja etapa diplomatskih odnosa između socijalističke Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država analizirana je u članku *Priča o posljednjem jugoslovenskom ambasadoru u SAD-u*. Dževad Mujezinović bio je ambasador SFRJ u Washingtonu od 1989. do juna 1992. godine. Iza sebe je imao bogatu diplomatsku karijeru radeći kao zamjenik stalnog predstavnika Jugoslavije pri UN, potom u svojstvu ambasadora u Iraku 1980-ih i ministra savezne vlade. Karčić ukazuje na Mujezinovićev pojačani interes prema rezolucijama američkog Senata iz 1991. kojim se oblikovala vanjska politika SAD-a prema dešavanjima u Jugoslaviji. O tome govore i brojna pisma koja je on upućivao senatorima. Iz njih se može uočiti Mujezinovićev projugoslovenski pristup u interpretaciji događaja koji su pratili raspad te države početkom 90-ih godina, sukobe u Sloveniji i Hrvatskoj. Rezolucijom S. Res.147 od 28. juna 1991. oštro je osuđena upotreba oružane sile u Jugoslaviji. Njen predlagač Bob Dole optužio je zvanični Beograd za vođenje nasilne vojne kampanje. Mujezinović je 28. juna Doleu uputio pismo kojim se zahvaljuje za ukazanu pažnju prema jugoslovenskoj krizi i informisao ga o vanrednoj sjednici savezne vlade od 27. juna na kojoj je zatražen prekid vatre u Sloveniji. Novom Rezolucijom S. Res. 153 iz jula 1991. po prijedlogu Dona Nicklesa Senat je iskazao podršku „demokratizaciji i samoopredjeljenju šest republika i dvije pokrajine u Jugoslaviji“. Američka administracija pozvana je na pružanje finansijske i tehničke pomoći Sloveniji, Hrvatskoj i drugim državama. Mujezinović je Nicklesu ubrzo uputio pismeni odgovor gdje je kritikovao namjeru SAD-a da uspostavi ekonomske veze sa Slovenijom i Hrvatskom. Oспорio je dio rezolucije koji je govorio o političkom nazadovanju Srbije i Crne Gore, istakavši da i one prolaze kroz demokratsku tranziciju. Senator Alfonse D’Amato podnio je 2. oktobra prijedlog zakona o ukidanju pomoći Srbiji, suspenziji multilateralne pomoći te uvođenju trgovinskog embarga sve do prekida sukoba u Jugoslaviji i srpskog priznanja unutrašnjih republičkih granica kao međunarodnih. D’Amato, zajedno sa osam predlagača, apelovao je na ostale članove Senata da usvoje predloženi zakon zbog eskalacije „građanskog rata“ u Jugoslaviji i nedjelotvornih napora Evropske zajednice za njegovim okončanjem. Slobodan Milošević je ocijenjen kao „posljednji tvrdolinijaški komunistički lider u Evropi“ koji se koristi agresivnom politikom. I u ovom slučaju nije izostala Mujezinovićeva reakcija. Pismom od 10. oktobra obavijestio je D’Amatoa o postignutom primirju koje nadziru evropski posmatrači. Bio je začuđen

predočenim stavom da se u Jugoslaviji vodi sukob između komunista i pristalica slobode. Prema ambasadorovom stavu radilo se o konfliktu između Hrvata i Srba koji su branili svoje pravo na samoopredjeljenje. Obje strane su bile odgovorne za žrtve u Hrvatskoj. Ukazao je na škodljivost uvođenja sankcija prema Srbiji zbog potencijalne štete koju bi one mogle nanijeti drugim jugoslovenskim republikama, ali i američkim ulagačima. Predloženi zakon za njega je bilo svrstavanje uz jednu od strana u sukobu. Američki predsjednik George Bush je u decembru 1991. suspendovao trgovinski sporazum s Jugoslavijom. Zamjenik državnog sekretara Lawrence Eagleburger zaprijetio je Mujezinoviću u aprilu 1992. izbacivanjem Jugoslavije iz Konferencije za evropsku bezbjednost i saradnju (KEBS) ukoliko se ne prekine rat u BiH. Kao vid protesta zbog agresije u BiH u junu iste godine državni sekretar James Baker povukao je Mujezinovićeve diplomatske akreditive. Time je završena njegova diplomatska misija u SAD-u.

Ideje o „humanom preseljenju stanovništva“ kao modusu rješavanja ratnih sukoba nisu nepoznanica u historiji. Karčićev članak *Mübadele: Obavezna razmjena stanovništva između Turske i Grčke* objašnjava pojedinosti i posljedice razmjene grčko-turskog stanovništva 1923. godine. Lozanskim mirovnim ugovorom priznata je savremena turska republika, a njegov sastavni dio ticao se preseljenja muslimanskog stanovništva iz Grčke i pravoslavnog iz Anadolije. Od obaveze iseljenja bili su izuzeti grčki stanovnici Istanbula i muslimani nastanjeni u zapadnoj Trakiji. Preseljeno je više od 2 miliona ljudi, a cijeli proces je bio politički dogovoren što ga čini svojevrsnim kuriozitetom. Novopridošlice su naišle na niz prepreka: nepoznavanje jezika i društvene sredine koja ih u početku nije najbolje prihvatila. U grčkom jeziku se ustalio termin *Tourkosporoi* (grč. sjeme Turaka) za pravoslavne izbjeglice iz Anadolije. U Turskoj je za grčke muslimane korištena riječ *yari gavur* (tur. polunevjernik). Kroz više prizmi mogu se promatrati efekti grčko-turske razmjene stanovništva. Iseljenje je za izbjeglice bilo traumatično iskustvo, naglašava Karčić, a nostalgija za domovinom opstala je kroz nove generacije. U Istanbulu je 2010. osnovan Muzej razmjene stanovništva (*Mübadelle Müzesi*). Već duže vrijeme djeluje i Fondacija razmijenjenih Lozanskim sporazumom (*Lozan Mübadilleri Vakfi*) koja često organizuje posjete raznim dijelovima Grčke. Lozanskim sporazumom riješeno je pitanje manjina, ali pojedini problemi i dalje opterećuju odnose Grčke i Turske, kao što je primjerice položaj turske manjine u zapadnoj Trakiji.

Karčić je stručno upućen istraživač i kompetentan analitičar, sa izraženim osjećajem za nijansiranje i promatranje pojava u širem kontekstu. Knjiga *Međunarodni odnosi: pogled iz Sarajeva*, napisana primaljivim stilom, zaslužuje naučnu i širu pozornost. Ona je preporučljiva, podloga je i pragmatičan putokaz za dalja istraživanja međunarodnih odnosa, tematike čija su vrata za istraživanje stalno otvorena.

